

Ispit zrelosti državnih institucija

Valerije Vrček

Ovaj je osvrt misaona alergija na silne kolone šlepera koji pred Breganom, poput alijena, čekaju da penetriraju u hrvatsko tržište i da ga kontaminiraju tonama nepotrebne i defektne robe. Agresija na hrvatskoj granici, koju neki nazivaju uvozom, mjeri se milijardama eura i tisućama nezaposlenih ljudi. Svakodnevni događaji na Bregani i sličnim polupropusnim opnama pretvaraju Hrvatsku u javnu kuću, a njezine građane u ovce. Otpor ovoj okupaciji moguć je jedino pod uvjetom da se zaposlenici mjerodavnih institucija, koje plaćaju građani Republike Hrvatske, ne ponašaju poput kvislinga, već da lukavo i odgovorno služe naciji.

Porast potrošnje koja se temelji na »robi iz šlepera« upitne je gospodarske koristi za Hrvatsku. Uvoz suvišnih proizvoda je rasipanje, a ne ekonomski oporavak. Distribucija paralelne uvozne robe na hrvatskome tržištu guši domaću proizvodnju, ponizuje potrošače i ispire državni proračun. Donedavno se time bavila peta kolona, uvozni lobiji, šverceri, razni posrednici, takozvane »export-import« firme, a danas se poput metastaza šire poslovnice za legalno nametanje strane robe (takozvani *mallovi*) uz podršku financijskih satelita, odnosno rasprodanih hrvatskih banaka.

Istovremena, paralelna ponuda uvoznih i domaćih proizvoda nije primjer zdrave konkurencije, niti je definicija slobode tržišta. Prema riječima Güntera Virta, profesora sa Sveučilišta u Beču i člana Europske skupine za etiku u znanosti i novim tehnologijama (EGE) pri Europskoj komisiji, cijenu proizvoda ne određuje tržište, već – špekulanti!¹ Dakle, tržišna utakmica danas nije sinonim slobode i izbora, već je uvjetovana strogim pravilima (uglavnom zabranama!), subvencijama, monopolima koji pretpostavljaju uništavanje konkurencije, patentima kao novom valutom, zaštitom intelektualnoga vlasništva, dampingom cijena, kvotama... Slobodno je tržište često paravan za emisiju robe onih kompanija koje se bave hiperprodukcijom. Nijedan proizvod na takvom nametnutom tržištu ne može imati »fair-trade« etiketu.

¹ Günter VIRT, *Empfehlungen der EU-Ethikberatergruppe zu neuen Technologien in der Landwirtschaft*, Jahrestagung der Association of Bioethicists in Central Europe – BCE, »Die Zukunft der Landwirtschaft in Europa. Bioethische Perspektiven«, 19.-21. listopada 2012., Zagreb.

Ukoliko zemlja niske produktivnosti ili malih proizvodnih kapaciteta, prihvati takva asimetrična pravila igre, znači da unaprijed prihvaća poraz. Ulaškom u Ujedinjene narode Hrvatska je potpisala zakon tržišta, a u ulaskom u Europsku uniju obnovit će se zakletva.

Ipak, u europskom zakonodavstvu postoje mogući izlazi iz tržišnoga »minskog polja«, postoje zakonski okviri za legalan otpor uvozu robe, postoje načela kojima se članice EU mogu koristiti za zaštitu vlastitoga okoliša i zdravlja svojih građana, postoje direktive kojima se procjenjuju socio-ekonomski rizici i sprečavaju posljedice uvođenja novih proizvoda na lokalno tržište.

Prije svega, tu je načelo opreznosti koje je implementirano u europsko zakonodavstvo prije 12 godina.² Načelo pokriva sva ona područja i slučajeve u kojima je znanstveni uvid u potencijalnu opasnost nekog proizvoda ili (tehnoškog) postupka nepotpun. U takvim slučajevima, ukoliko postoje preliminarne znanstvene indikacije rizika, mogu se poduzeti one mjere (moratorij, zabrana, veto...) koje sprečavaju izlaganje ljudi i prirode štetnom djelovanju. Svi oni koji su ratificirali to načelo, imaju ga pravo i primijeniti. Uključujući i Hrvatsku kojoj primjena načela omogućuje zakonske i regulacijske mehanizme podizanja praga tolerancije prema robi iz šlepera. Jedino je pitanje imaju li nadležne institucije u Hrvatskoj sposoban kadar za podizanje nasipa pred Breganom.

Drugi, konkretniji primjer jesu direktive 90/220/EEC³ i 2001/18/EC⁴ koje se odnose na zaštitu državnoga teritorija od genetskoga zagađenja GM usjevima. Direktive daju pravo članicama EU da samostalno donose odluke ukoliko su informacije o rizicima znanstveno utemeljene. Primjena tih direktiva ovisi o radnim i moralnim vrlinama stručnjaka u regulatornim agencijama i institucijama. Upravo je Austrija⁵ iskoristila ponudu tih direktiva i samostalno, bez konzultacija s Europskom komisijom, Europskim parlamentom ili Europskom agencijom za sigurnost hrane (EFSA), zabranila uvoz i sjetvu rizične kulture – kukuruza MON810. Na temelju vlastitih preliminarne istraživanja, austrijski su znanstvenici zaključili da je riječ o štetnom uvoznom artiklu, dobili su podršku nadležnoga ministarstva zdravlja i – zatvorili granicu!

Ostale se članice EU također povremeno služe zaštitnim mehanizmima skrivenim u drugim zakonskim aktima. Danska je prva europska zemlja koja je bez službenoga blagoslova iz Bruxellesa zabranila uvoz, prodaju i promet bočicama od polikarbonatne plastike, jer taj materijal ispušta u hranu hormonski otrov bisfenol A. Skandinavske zemlje odavno su uvele svoj veto na prehran-

² European Commission, *Communication from the Commission on the precautionary principle* [COM (2000) 1], Bruxelles.

³ http://eur-lex.europa.eu/smartapi/cgi/sga_doc?smartapi!celexapi!prod!CELEXnumdoc&lg=EN&numdoc=31990L0220&model=guichett (15.11.2012).

⁴ http://eur-lex.europa.eu/smartapi/cgi/sga_doc?smartapi!celexapi!prod!CELEXnumdoc&lg=EN&numdoc=32001L0018&model=guichett (15.11.2012).

⁵ Istu (»autonomnu«) zabranu za GM kukuruz uvele su Mađarska, Njemačka, Francuska, Luksemburg i Grčka.

bene proizvode obojane sintetskim azo-bojilima. Smatraju ih prijevarom potrošača, a osim toga te kemikalije mogu izazvati tumorska oboljenja. Francuska razmatra »privatnu« zabranu proizvoda zaslađenih umjetnim zaslađivačem – aspartamom...

U knjizi *Druga strana potrošačkog raja. U klopci između bolesti i zdravlja*⁶ detaljno je prikazan arsenal proizvoda, materijala i tehnologija koje Hrvatskoj serviraju vlasnici pravila tržišne igre. Sve nabrojene slučajeve karakteriziraju dva temeljna svojstva: suvišnost/nepotrebnost i zdravstveni/ekološki rizik. Tek za primjer, riječ je o mnogim kozmetičkim proizvodima koji sadrže parabene, ftalate, diklorbenzen, triklosan, o prehrambenim proizvodima i pićima koja sadrže benzoate i benzen, azo-boje, aspartam, o proizvodima poput teflonskoga posuđa, materijalima impregniranim polibromiranim difenileterima (PBDE), aluminijskim limenkama obloženim polikarbonatnom plastikom, neonikotinoidnim pesticidima, glifozatu, proizvodima natopljenim nanočesticama, zagađenim genetski modificiranim organizmima, o tonama nepotrebnih i neučinkovitih lijekova... Riječ je o milijardama eura kojima se poput pijanoga bogataša razbacujemo preko susjednog plotu.⁷

Koristeći lepezu zakonskih mogućnosti, navedene proizvode potrebno je obilježiti rizičnima. Potrebno ih je diskriminirati i staviti na crnu listu. Na stupu srama bit će dostupni javnosti i potrošačima kao upozorenje. Takvo etiketiranje proizvoda i poziv na njihov bojkot mora biti utemeljeno i opravdano podacima u objavljenim znanstvenim studijama. To je posao za ljude u Hrvatskoj agenciji za hranu, Hrvatskom zavodu za javno zdravstvo, Agenciji za lijekove, ministarstvima zdravstva, znanosti, zaštite okoliša i poljoprivrede... Oni imaju mandat i obvezu brinuti se o zdravlju ljudi i okoliša. U suradnji s državnim znanstvenim institutima (npr. IRB, IMI), pa i pojedinim fakultetima, potrebno je napraviti inventuru tržišta, provesti dodatna istraživanja, detektirati kontroverzne proizvode, zagađene luksuzom i rizikom, i provesti odgovarajuću zakonsku proceduru, odnosno uvesti zaštitne mjere. Razumni »protekcionizam« utemeljen na pozitivnim zakonima i znanstvenim uvidima moraju podržati političke i javne medijske institucije.

Udruženi otpor prema uvozu štetne i nepotrebne robe nije primarno ekonomska mjera, već je ispit zrelosti državnih institucija. Sinergizam znanstvenih, regulatornih, administrativnih, političkih i medijskih institucija mjera je zdravlja strukture društva koju one predstavljaju. Kvalitetno međudjelovanje tih institucija, koje u ovom slučaju konvergira prema Bregani, pokazatelj je moralne i profesionalne odgovornosti državnih i javnih djelatnika.

⁶ Valerije VRČEK, *Druga strana potrošačkog raja. U klopci između bolesti i zdravlja*, Zagreb, Školska knjiga, 2010.

⁷ Analogija prema izjavi iz Hrvatskoga društva za farmakoekonomiku o potrošnji lijekova: »Mi se ne ponašamo kao pijani milijarder, ponašamo se kao pijana sirotinja koja potroši cijelu plaću u prvj birtiji.«